

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Вінницький навчально-науковий інститут економіки

Ратушняк Олександр Анатолійович

**Психологічні умови формування комунікативної
компетентності майбутніх психологів**

спеціальність: 053 — Психологія
освітньо-професійна програма – Психологія

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи
ПСм-22
О.А. Ратушняк

ВІННИЦЯ - 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ.....	6
1.1. Аналіз поняття «комунікативна компетентність» у науковому дискурсі: основні підходи та трактування.....	6
1.2. Визначення складових комунікативної компетентності фахівця- психолога.....	13
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГІВ.....	20
2.1. Основні критерії та індикатори сформованості комунікативної компетентності у студентів психологічних спеціальностей.....	20
2.2. Педагогічні умови, що сприяють формуванню професійно важливої комунікативної компетентності.....	27
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ- ПСИХОЛОГІВ.....	37
ВИСНОВКИ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	47
ДОДАТКИ.....	51

ВСТУП

З огляду на сучасні виклики, зумовлені воєнними подіями, суспільство дедалі гостріше потребує фахових психологів, які володіють не лише ґрунтовними знаннями, а й здатністю ефективно спілкуватися з представниками різних соціальних груп. Здатність надавати психологічну підтримку, працювати в умовах стресу та супроводжувати людину у кризових ситуаціях вимагає від спеціаліста розвинених комунікативних навичок. Саме тому комунікативна компетентність постає як одна з провідних характеристик професіонала-психолога, що безпосередньо впливає на якість і результативність наданої допомоги.

Комунікативна компетентність передбачає вміння встановлювати контакт із клієнтом, будувати діалог на засадах довіри та взаєморозуміння, виявляти емпатію, проводити самоаналіз, а також гнучко адаптувати стиль спілкування відповідно до конкретної ситуації чи індивідуальних особливостей людини. В умовах соціальної нестабільності, зростання тривожності серед населення та необхідності надання допомоги психотравмованим особам, питання розвитку такої компетентності у майбутніх психологів набуває особливої ваги.

Водночас, попри наявність значного наукового доробку з цієї теми (зокрема, у працях Дж. Р. Андерсена, Н. Байбекова, Л. Барановської, Т. Бондаренко, Л. Волченко, О. Головка, Т. Григоренко, М. Заушнікової, Л. Карамушки, О. Лахтадир, Л. Мамчур, Т. Пономаренко, І. Соколової, А. Струк, Т. Сухаревої, О. Чуйко та ін.), низка аспектів усе ще залишається недостатньо опрацьованою. Зокрема, це стосується комплексного аналізу психологічних умов, за яких формується комунікативна компетентність, її структурних складових, показників та рівнів розвитку. Особливого значення набуває поєднання теоретичних напрацювань з емпіричними дослідженнями, орієнтованими на вивчення процесу формування комунікативної компетентності в умовах вищої освіти.

У контексті компетентнісного підходу до підготовки психологів усе

більше уваги приділяється не лише засвоєнню теоретичних знань, а й розвитку практичних умінь, пов'язаних із спілкуванням, а також особистісних рис, які сприяють успішній взаємодії з клієнтом. Формування таких якостей вимагає системного і науково обґрунтованого підходу, що включає визначення ефективних психологічних умов, здатних стимулювати цей розвиток, а також створення відповідного навчального середовища. Відтак, дослідження факторів, що впливають на розвиток комунікативної компетентності майбутніх психологів, є цілком на часі та становить важливий науково-практичний інтерес.

Мета кваліфікаційної роботи – визначити психологічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх психологів у процесі їхньої професійної підготовки, а також проаналізувати теоретичні засади, структуру, критерії та чинники, що впливають на її розвиток.

Завдання дослідження:

- здійснити аналіз наукових підходів до визначення поняття «комунікативна компетентність» у психологічній літературі;
- окреслити структуру комунікативної компетентності майбутнього психолога та охарактеризувати її основні компоненти;
- визначити критерії, показники й рівні сформованості комунікативної компетентності у студентів психологічних спеціальностей;
- обґрунтувати психологічні умови, що сприяють розвитку професійної комунікативної компетентності у майбутніх фахівців;
- провести емпіричне дослідження рівня комунікативної компетентності у студентів, які здобувають освіту за спеціальністю «Психологія»;
- розробити практичні рекомендації щодо підвищення ефективності формування комунікативної компетентності в освітньому процесі ЗВО.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – психологічні умови формування комунікативної компетентності у студентів спеціальності «Психологія».

Методи дослідження. У ході дослідження було застосовано комплекс

методів, що поєднує як теоретичні, так і практичні підходи. Зокрема, здійснювався аналіз і узагальнення наукових джерел, проводилось моделювання основних понять, а також використовувався набір психодіагностичних інструментів. Серед них: тест комунікативних умінь Л. Міхельсона, методика оцінки комунікативної соціальної компетентності Н. Фетіскіна, методика діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі, а також шкала емоційного відгуку А. Меграбяна і Н. Епштейна. Для інтерпретації отриманих результатів були залучені методи математичної статистики.

Емпірична частина дослідження проводилася серед студентів 2-3 курсів спеціальності «Психологія» освітнього рівня «бакалавр» (денна форма навчання). Загальна кількість учасників становила 30 осіб. Вибірка формувалася протягом 2024-2025 та 2025-2026 навчальних років на базі Вінницького навчально-наукового інституту економіки Західноукраїнського національного університету.

Наукова новизна та практичне значення. Варто зазначити, що в межах роботи було уточнено трактування поняття «комунікативна компетентність майбутнього психолога», а також запропоновано оновлену модель її структури, з акцентом на визначення психологічних чинників, які сприяють її формуванню та розвитку. Емпіричні результати дали змогу простежити позитивну динаміку у розвитку комунікативних умінь студентів. Крім того, використані у дослідженні методики можуть бути ефективно застосовані практичними психологами та викладачами вищих навчальних закладів для оцінки рівня комунікативної компетентності студентів різних спеціальностей.

Апробація результатів. Отримані результати дослідження були представлені на XV Міжнародній інтернет-конференції молодих учених і студентів «Глухівські наукові читання-2025» «Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук» (м. Глухів, 10-12 листопада 2025 р.).

Структура роботи: наукова робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (40 джерел) та додатків. В роботі містяться 3 таблиці та 4 рисунки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

1.1. Аналіз поняття «комунікативна компетентність» у науковому дискурсі: основні підходи та трактування

Уміння ефективно комунікувати є базовою навичкою, необхідною не лише в професійному житті, а й у повсякденному спілкуванні людини. Для психолога ця компетентність набуває особливого значення, адже саме завдяки налагодженій комунікації він має змогу проводити психодіагностику, здійснювати консультування, психокорекцію та інші види фахової діяльності. Отже, вміння грамотно спілкуватися можна справедливо вважати одним з основоположних елементів професійної діяльності психолога.

З огляду на це, сучасні дослідження переконливо доводять: якість психологічної допомоги безпосередньо пов'язана з рівнем сформованості вербальної, невербальної та емпатійної комунікації спеціаліста. Серед найважливіших навичок фахівця у сфері психології виокремлюються такі, як: активне слухання, підтримка зворотного зв'язку, здатність зберігати професійну дистанцію, контроль за емоційною залученістю, високий рівень емпатії. Водночас, суттєве значення мають щирість, відкритість у взаємодії з іншими, уміння конструктивно вирішувати конфлікти, володіння мовними і невербальними засобами вираження думок, чіткість викладення, логічність, ввічливість і навіть почуття гумору.

У нинішній ситуації, коли Україна стикається з серйозними викликами, воєнними діями, наслідками економічної нестабільності, пандемії COVID-19, спостерігається зростання кількості людей із порушеннями психічного здоров'я. У зв'язку з цим, питання ефективної організації системи психотерапевтичної допомоги постає як одна з пріоритетних державних задач. Важливу роль тут

відіграє кадрове забезпечення сфери охорони психічного здоров'я. Як зазначено в Науковій концепції розвитку законодавства про охорону психічного здоров'я в Україні (2024), основними напрямками кадрової політики мають стати: забезпечення гідних умов праці для фахівців, кореляція заробітної плати з якістю послуг, вирішення проблеми вікового дисбалансу кадрів, а також підвищення кількості молодих кваліфікованих фахівців, зокрема у сфері психіатрії та психології [1].

У цьому контексті, одним із важливих кроків стало ухвалення Закону України «Про систему охорони психічного здоров'я» від 15 січня 2025 року [2]. У пояснювальній записці до документа подається посилання на результати соціологічного опитування, згідно з якими українці найбільше довіряють саме психологам і психотерапевтам. Половина респондентів вважає за необхідне розширити доступ до послуг у сфері ментального здоров'я, а також запровадити освітні ініціативи, пов'язані з навичками самодопомоги та надання першої психологічної допомоги. Це лише підкреслює важливість удосконалення психологічної освіти, зокрема підготовки майбутніх фахівців із високим рівнем комунікативної компетентності.

Таким чином, розвиток професійної комунікативної культури психолога, яка включає як вербальні, так і невербальні засоби спілкування, є одним із основних завдань сучасної системи освіти. Завдяки сформованим комунікативним навичкам фахівець має змогу встановлювати довірливі взаємини з клієнтом, краще розуміти його потреби, а також ефективно взаємодіяти з колегами в міждисциплінарних командах.

Про високий рівень зацікавленості наукової спільноти цією проблематикою свідчить зростаюча кількість досліджень, присвячених саме формуванню комунікативної компетентності. За останні роки захищено чимало дисертацій, у яких розкриваються різні аспекти даного питання. До прикладу, важливою є робота Завіниченко Н. Б., яка досліджувала особливості розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів освітньої сфери (2003), а також праця Волченко О. М., присвячена формуванню цієї компетентності у

студентів вищої школи (2006). Серед інших варто відзначити дослідження Розової Т. М. (2007), яка вивчала зв'язок між креативністю та професійно-комунікативними здібностями, Скірко Р. Л. (2010) – щодо формування соціальної компетентності практичних психологів, Низовець О. А. (2011) – про особистісні чинники формування комунікативної компетентності, Байбекової Н. Р. (2016) – про готовність майбутніх фахівців до консультативної практики.

Також заслуговують на увагу дослідження, присвячені суміжним аспектам: формування комунікативної компетентності у вчителів початкових класів (Кипиченко Н. С., 2016), розвиток цієї якості у студентів фізкультурних спеціальностей (Лахтадир О. В., 2017), а також в учнів профтехосвіти у сфері послуг (Бойчук О. Ю., 2021). Дослідження останніх років, зокрема, праці Григоренко Т. В. (2021), Пономаренко Т. І. (2022) та Шкурко А. В. (2025) свідчать про системне наукове осмислення ролі комунікативної компетентності у підготовці майбутніх психологів, з урахуванням сучасних умов інформаційного середовища, соціальних трансформацій та викликів професії [3-14].

Уточнення змісту основного поняття дослідження, «комунікативна компетентність психолога», потребує насамперед осмислення ширшої категорії – «комунікативна компетентність» у загальному значенні.

У низці сучасних підходів, що розглядають життєві компетентності особистості, саме комунікативна компетентність виокремлюється як одна з п'яти базових. До цього переліку також належать: політична й соціальна компетентності; здатність ефективно функціонувати в полікультурному середовищі; володіння навичками усної та писемної комунікації; компетентності, пов'язані з інформаційною сферою; а також уміння навчатися впродовж життя – як основа професійного та особистісного самовизначення. Відповідно до рішення Ради Європи, усі ці компетентності мають бути сформовані у молоді в європейському просторі [15, с.70].

Вітчизняні дослідники, аналізуючи загальні риси основних компетентностей, акцентують увагу на таких їхніх характеристиках:

– поліфункціональність – тобто здатність до вирішення різноманітних завдань у широкому спектрі життєвих і соціальних ситуацій;

– міждисциплінарність та надпредметність – уміння застосовувати набуті знання не лише в навчанні, а й у професійній, сімейній, соціальній та політичній сферах;

– багатовимірність – включення до структури компетентності не тільки знань і навичок, а й мисленнєвих процесів, емоційного реагування, оціночних суджень, стратегій дії тощо;

– розвивальний потенціал – сприяння формуванню критичного, логічного та креативного мислення, здатності до самопізнання, самореалізації, рефлексії та самовиховання [16].

Згідно з поглядами І. Черезової, сформованість комунікативної компетентності як складової професійної діяльності передбачає наявність низки здатностей, зокрема:

– уміння передбачити розвиток комунікативної ситуації з урахуванням соціально-психологічних чинників;

– здатність до програмування змісту і форми спілкування залежно від його контексту;

– володіння навичками управління процесом взаємодії на основі соціально-психологічного аналізу;

– вміння встановлювати контакт на різних рівнях психологічної дистанції;

– здатність до гнучкого й адекватного реагування шляхом зміни комунікативної позиції [17].

Узагальнений огляд авторських інтерпретацій поняття «комунікативна компетентність особистості», представлених у вітчизняній та зарубіжній літературі, подано у таблиці 1.1.

Як справедливо зауважує В. Шевчук, комунікативна компетентність особистості – це складна психологічна система, що має багаторівневу структуру й поєднує знання, навички, здібності та особистісні риси. У взаємодії ці елементи забезпечують ефективну комунікацію та успішну соціальну інтеграцію. У

контексті професійної підготовки майбутніх психологів особливу увагу слід звернути на взаємозв'язок комунікативної компетентності з ціннісними орієнтаціями особистості, адже саме ця взаємодія визначає рівень сформованості соціальних і професійних умінь, необхідних для роботи з людьми [18, с. 61].

Таблиця 1.1.

Зміст поняття «комунікативна компетентність особистості» у вітчизняних та зарубіжних джерелах

Автор	Визначення
Д. Хаймз	«Сукупність комунікативних здібностей, умінь та навичок, які забезпечують повноцінну комунікативну діяльність і сприяють ефективній реалізації життєвих цілей людини»
А. Маслоу, Я. Морено, Г. Олпорт	Система цінностей особистості, яка необхідна для відтворення ситуації і для творчої її зміни
Ю. Хабермас	«Майстерність ідеального оратора в діалозі, яка реалізується в складних ситуаціях комунікації і пов'язана з системою правил, які створюють ідеальну мовленнєву ситуацію»
Дж. Вейман	«Сукупність факторів, які впливають на створення ефективної соціальної взаємодії між людьми»
Л. Петровська	«Вільне володіння вербальними і невербальними засобами спілкування»
Ю. Ємельянов	«Вища здатність особистості, яка дає змогу розв'язувати проблеми, що виникають у різних життєвих ситуаціях; сукупність знань, мовленнєвих та позамовних умінь та навичок спілкування, набутих особистістю під час природної соціалізації, навчання та виховання»
В. Ядов	«Здатність особистості до комунікативної діяльності з іншими людьми»
Д. Іванов, К. Митрофанов, О. Соколова	«Здатність особистості ставити і вирішувати певні типи комунікативних задач і бути готовим до змін власної мовленнєвої поведінки»
Л. Гейхман, І. Зуєв	«Здатність вирішувати комунікативні завдання в різноманітних ситуаціях міжкультурної взаємодії адекватними засобами»
О. Муравйова	«Комунікативна гнучкість суб'єкта, яка забезпечується наявністю в арсеналі всіх можливих комунікативних стратегій»

Джерело: складено за даними [14; 15; 16; 18]

Цінним із наукової точки зору є також підхід до визначення комунікативної компетентності, який пропонує А. Шкурко. Вона розглядає це поняття як інтегральну характеристику особистості – сукупність знань, здібностей та індивідуальних рис, що дають змогу ефективно спілкуватися, встановлювати контакти, досягати цілей вербальної й невербальної взаємодії, орієнтуватися в психологічних концепціях, а також грамотно використовувати

мовні засоби у професійному середовищі [14, с. 58].

Таким чином, комунікативну компетентність доцільно розглядати як багатофункціональний і динамічний феномен, що включає в себе інтегровану систему знань, практичних умінь, навичок, особистісних установок і соціально значущих якостей. Саме ця сукупність забезпечує ефективну комунікацію в різних професійних ситуаціях, сприяє конструктивній взаємодії з оточенням та дозволяє досягати як особистісних, так і професійних цілей. Комунікативна компетентність водночас виконує роль інструменту соціальної адаптації та механізму самореалізації, що є вкрай важливим для фахівця психологічного профілю.

Ураховуючи складність і багатовимірність цього феномена, його вивчення має охоплювати не лише окремі аспекти – вербальну чи невербальну комунікацію, емпатійність, гнучкість стилю спілкування, а й ширший контекст професійної підготовки психолога. Адже у практичній діяльності саме комунікативна компетентність є тією основою, яка забезпечує ефективність таких процесів, як консультивання, психодіагностика, психокорекція, групова взаємодія тощо. Відтак, її розвиток потребує системного педагогічного супроводу в межах вищої освіти.

З огляду на зазначене, нами було здійснено узагальнення наукових підходів до трактування терміна «комунікативна компетентність психолога», сформованих у межах сучасної психолого-педагогічної науки. Результати цього узагальнення представлені в таблиці 1.2.

Проведене нами порівняння наукових підходів до визначення поняття «комунікативна компетентність» дало змогу виокремити ту позицію, яка найбільше відповідає завданням нашого дослідження. Мається на увазі сучасне визначення, запропоноване А. Шкурко, яке, на наш погляд, є найбільш комплексним і прикладним. Згідно з її трактуванням, комунікативна компетентність фахівця у сфері психології – це інтегративна якість особистості, яка включає в себе професійні знання, комунікативні здібності, культуру спілкування, здатність вирішувати різні комунікативні ситуації, активно

взаємодія з оточенням та клієнтами, враховуючи соціальні стереотипи поведінки. При цьому ефективна комунікація забезпечується через володіння як вербальними, так і невербальними засобами взаємодії [19, с. 413].

Таблиця 1.2.

Визначення поняття «комунікативна компетенція психолога»

№	Автор	Визначення
1	Н. Демченко, Н. Литвинчук	«Активна взаємодія, взаєморозуміння, в процесі якої відбувається, власне, співробітництво між психологом та клієнтом»
2	Ю. Ємельянов, Є. Ільїн, О. Корніяка	«Здатність до спілкування, комунікативності, спроможності особистості встановлювати комунікативний контакт з оточенням; це знання культурних норм і правил спілкування; засвоєння соціальних стереотипів поведінки; володіння комунікативними вміннями й навичками; система внутрішніх засобів регулювання комунікативних дій; набір умінь і навичок, одержаних на основі індивідуального досвіду»
3	Г. Кошоленко, О. Лужевська	«Спрямованість його комунікації, що визначається потребою в спілкуванні; щирість; товарицькість; швидкість вступу в контакт, гнучкість; продуктивність комунікативного процесу, що досягається за допомогою співпраці; досвід (знання, вміння, навички, звички); психічні процеси; психологічні властивості; характер; рефлексивність, система відносин особистості; навички та вміння комунікації; мотиваційна сфера; емоційно-вольові характеристики; соціальні здібності; соціально-психологічні властивості особистості; способи, вміння, навички спілкування та взаємодії; виконання соціокультурних норм»
4	І. Мазоха	«Система психологічних знань про себе та інших, умінь, навичок у спілкуванні, стратегій поведінки у соціальних ситуаціях, що дозволяє будувати міжособистісне спілкування відповідно до цілей та умов взаємодії»
5	Т. Пономаренко	«Сукупність знань, умінь і навичок, які необхідні йому для здійснення професійної діяльності»
6	І. Пузь, О. Шевченко	«Складна інтегральна характеристика особистості майбутнього психолога»
7	Л. Рудєва	«Готовність особистості до комунікативної діяльності»
8	В. Шевчук	1) «Одна із доповнень до переліку якостей успішного психолога» 2) «Це про здатність людини застосовувати у конкретному спілкуванні доречні способи взаємодії, виконувати різні соціальні ролі»

Джерело: складено за аналізом літературних джерел

Таким чином, глибше розуміння суті поняття «комунікативна компетентність психолога» вимагає чіткого розмежування термінів «компетенція» та «компетентність». У результаті аналізу наукових джерел

можна зробити висновок, що поняття «компетентність» носить оцінний характер – воно відображає рівень підготовленості фахівця до професійної діяльності, його здатність діяти ефективно та результативно. Водночас «компетенції» є тим змістовим наповненням, що формує основу професійної підготовки – це конкретні знання, вміння, навички, що мають бути сформовані в процесі навчання.

Відтак, у межах професійної освіти психологів комунікативна компетентність доцільно розглядати як цілісну систему, що об'єднує професійно значущі знання, комунікативні вміння та особистісні риси. Саме ця система дозволяє майбутньому фахівцеві ефективно реалізовувати комунікативну функцію у своїй діяльності, а також сприяє його подальшому особистісному зростанню, самореалізації та вдосконаленню у професії.

1.2. Визначення складових комунікативної компетентності фахівця-психолога

Узагальнюючи попередні міркування, слід підкреслити, що комунікативна компетентність, як складне інтегроване утворення, має чітко окреслену структуру, яка складається з взаємопов'язаних компонентів. Саме структурний підхід дозволяє глибше розкрити її зміст та механізми формування у майбутніх фахівців психологічного профілю.

Водночас аналіз наукових джерел засвідчує відсутність єдиного, усталеного підходу до класифікації компонентів цього феномена. У науковій літературі представлені різні спроби структурування комунікативної компетентності – від простих до більш комплексних моделей, які відображають міждисциплінарний характер поняття. Серед поширених підходів можна виокремити такі варіанти її складників:

- гностичний, когнітивний, емоційний;
- перцептивний, рефлексивний, поведінковий;

- когнітивний, діяльнісно-процесуальний, особистісний;
- когнітивний, поведінковий, афективний (емоційний), мотиваційний, особистісний, ціннісно-смісловий та інші.

Ці варіації засвідчують багатогранність розуміння суті комунікативної компетентності, яка охоплює як інтелектуально-пізнавальні, так і особистісно-емоційні складові.

Вартий уваги системний підхід до аналізу структури комунікативної компетентності, запропонований І. Пузем та О. Шевченко. У межах цього підходу автори виокремлюють чотири основні компоненти, які, попри функціональні відмінності, тісно взаємодіють між собою й утворюють єдину цілісність:

1. Когнітивний (пізнавальний) компонент – охоплює знання з психології спілкування, здатність до самопізнання у комунікативному процесі, а також сформованість готовності до ментальної активності, пов'язаної з процесами комунікації.

2. Комунікативно-мовленнєвий компонент – включає здатність до адекватного використання як вербальних, так і невербальних засобів у професійному спілкуванні. Також передбачає володіння лінгвістичними нормами – словниковим запасом, орфографією, фонетикою, синтаксисом.

3. Соціально-перцептивний компонент – відповідає за здатність до розуміння психоемоційного стану співрозмовника на основі зовнішніх ознак, формування цілісного уявлення про партнера взаємодії, а також за наявність таких регуляторів комунікативної поведінки, як емпатія, рефлексія, емоційна стабільність.

4. Інтерактивний компонент – характеризує вміння організовувати ефективне професійне та міжособистісне спілкування, що передбачає володіння техніками психологічного впливу, знання конструктивних стратегій поведінки, а також здатність адаптувати свій стиль комунікації до вимог конкретної ситуації [20, с. 154].

На нашу думку, комунікативна компетентність є поєднанням взаємопов'язаних сегментів – мотиваційно-ціннісного, когнітивного, рефлексивного та діяльнo процесуального. Наше бачення структури комунікаційної компетентності психолога представлено на рис. 1.1.

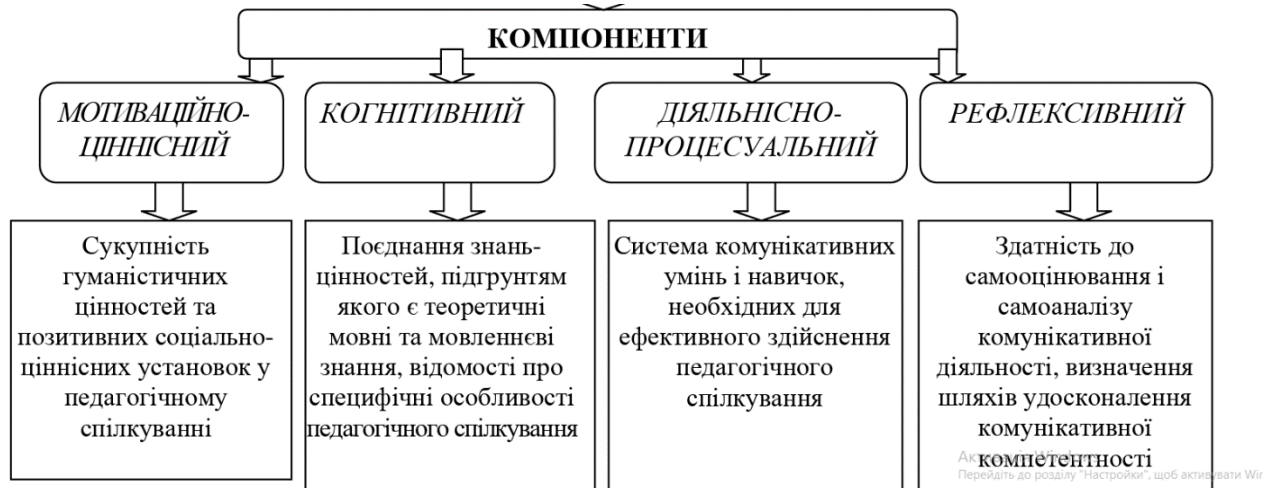

Рис. 1.1. Структура комунікативної компетентності

Джерело: складено автором самостійно

Розглянемо більш детально кожен із чотирьох складників структури комунікативної компетентності майбутнього психолога, з урахуванням їх змісту та функціонального значення у професійній підготовці.

1. Мотиваційно-ціннісний компонент – виступає фундаментом усієї системи комунікативної компетентності, адже саме він формує внутрішню установку на професійне спілкування як важливу складову психологічної практики. Цей компонент відображає глибину особистісної зацікавленості фахівця в комунікативній взаємодії, його професійне ставлення до діалогу з клієнтом та розуміння цінності спілкування як головного інструмента психологічної допомоги. До основних його характеристик належать: стійкий інтерес до фаху, задоволення від процесу комунікації, усвідомлення значущості діалогу, орієнтація на гуманістичні цінності, професійна позиція у взаємодії, потреба в розвитку комунікативних навичок, готовність до відкритої та партнерської взаємодії. Отже, рівень сформованості цього компоненту визначається глибиною гуманістичних установок, усвідомленою професійною

мотивацією та щирим прагненням реалізовувати ефективну комунікацію у сфері психологічної підтримки.

2. Когнітивний компонент – передбачає наявність цілісної системи знань про особливості психологічного спілкування, які є необхідними для якісного надання фахової допомоги. Йдеться як про базові мовні знання, так і про спеціалізовані уявлення про природу комунікації в межах психологічної практики. Інакше кажучи, когнітивна складова визначає теоретичне підґрунтя, на якому вибудовується професійна комунікація психолога.

3. Діяльнісно-процесуальний компонент – охоплює систему умінь, які забезпечують ефективну реалізацію комунікативної функції у фаховій діяльності. Сюди належать практичні навички ведення психологічного діалогу, організації консультивання, використання вербальних і невербальних засобів впливу, моделювання ситуацій професійної взаємодії. Таким чином, ця складова пов'язана з умінням застосовувати набуті знання на практиці, в реальних ситуаціях комунікації з клієнтами.

4. Рефлексивний компонент – є важливою умовою професійного зростання психолога, оскільки саме завдяки рефлексії майбутній фахівець отримує змогу аналізувати власну комунікативну поведінку, оцінювати її ефективність та визначати шляхи вдосконалення. У процесі професійного навчання студенти виконують аналітичні, дослідницькі та проблемно-пошукові завдання, що стимулюють розвиток критичного мислення та глибше осмислення власної ролі у взаємодії. Серед основних умінь, які охоплює ця складова:

- самодіагностика професійних і комунікативних дій;
- самоаналіз ефективності взаємодії в межах фахових завдань;
- визначення напрямів особистого розвитку в комунікативній сфері.

Отже, сформованість рефлексивного компоненту свідчить про здатність майбутнього психолога критично осмислювати власну діяльність, здійснювати глибокий самоаналіз та свідомо вдосконалювати свої комунікативні стратегії з метою підвищення якості професійної взаємодії та психологічної підтримки.

З огляду на предмет та об'єкт дослідження, заслуговує на увагу дослідження А. Шкурко структури розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів (рис. 1.2.)

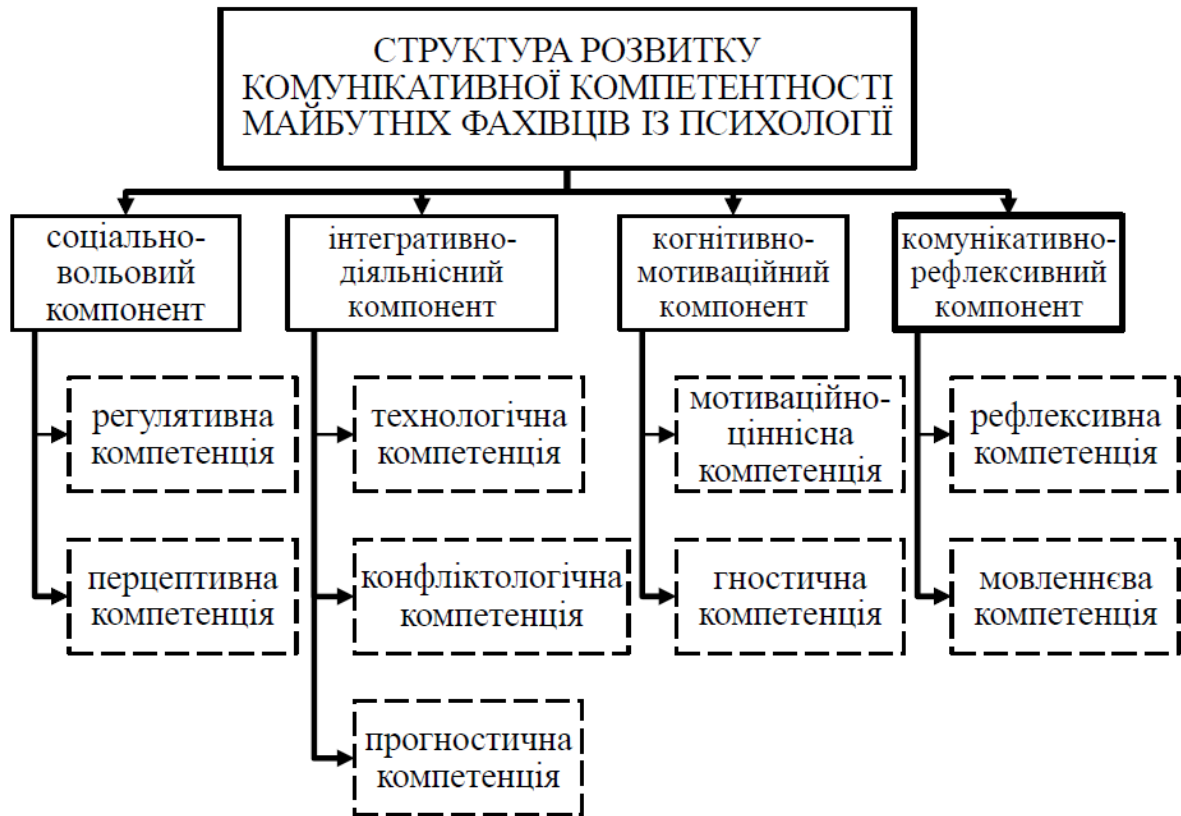

Рис. 1.2. Структура розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів (за А. Шкурко)

Джерело: складено автором за [19]

Першим важливим елементом розглянутої моделі комунікативної компетентності є соціально-вольовий компонент. Його значущість полягає в тому, що розвиток комунікативних умінь майбутнього психолога відбувається не лише в контексті загального особистісного зростання, а й у процесі становлення фахівця – суб'єкта професійної діяльності, здатного ефективно вирішувати практичні завдання. Уведення цього компонента до структури пояснюється потребою оцінити, наскільки майбутній психолог володіє необхідними якостями для професійної взаємодії. Йдеться про вміння адекватно сприймати партнера по спілкуванню, проявляти уважність, швидко орієнтуватися в ситуації, розуміти внутрішні риси особистості, застосовувати

психологічну інтуїцію, демонструвати гуманістичну настанову та високий рівень ерудиції.

Другий складник, інтегрально-діяльнісний компонент, забезпечує здатність застосовувати професійні методики у ситуаціях конфлікту та міжособистісного напруження. Цей компонент спрямований на формування вмінь своєчасно виявляти проблемні ситуації, попереджати їх ескалацію, а також знаходити конструктивні рішення. Прогностичний аспект діяльнісного компоненту охоплює здатність передбачати результати комунікативної взаємодії, враховуючи індивідуальні особливості учасників спілкування.

Третім структурним елементом виступає когнітивно-мотиваційний компонент, який поєднує знання, навички, переконання, етичні орієнтири та особистісні характеристики, що сприяють внутрішній мотивації майбутнього фахівця до якісного комунікативного контакту. До його змісту належать опанування норм літературної мови, володіння культурою професійного спілкування, розвиток емоційно-вольової сфери, емпатії, доброзичливості, поваги та готовності надавати психологічну допомогу.

Завершує структуру комунікативно-рефлексивний компонент, який інтегрує мовленнєву та рефлексивну складові. З одного боку, йдеться про володіння професійною лексикою, здатність до точного й доречного використання психологічних термінів, дотримання мовних норм у різних ситуаціях комунікації. З іншого – про вміння здійснювати самоаналіз, критично оцінювати власну поведінку, розуміти сильні й слабкі сторони своєї професійної взаємодії.

У такий спосіб включення комунікативно-рефлексивного компонента сприяє орієнтації на безперервне професійне зростання та самовдосконалення фахівця у сфері комунікації.

Підбиваючи підсумки, варто звернутись до визначення Г. Кошонько, яка підкреслює, що комунікативна компетентність є центральною складовою професійної підготовки психолога. Вона охоплює не лише високий рівень мовного розвитку, що дозволяє фахівцеві точно передавати та інтерпретувати

інформацію, а й уміння активно слухати, встановлювати зворотний зв'язок, розпізнавати невербальні сигнали, гнучко обирати комунікативну стратегію з урахуванням особистісних характеристик співрозмовника, а також адаптувати свою поведінку до вимог конкретної ситуації – з метою досягнення взаєморозуміння й викликання позитивного сприйняття власної особистості [21].

Отже, саме комунікативні вміння й навички постають як головний інструмент професійної діяльності психолога, без якого неможливе ефективне здійснення психологічної допомоги. Адже спілкування є ключовим механізмом установлення довіри, взаєморозуміння та емоційного контакту між психологом і клієнтом. Фундаментальними передумовами успішної психотерапевтичної взаємодії є здатність грамотно вести діалог, виявляти емпатію, активно слухати, коректно формулювати запитання й адекватно реагувати на емоційні стани клієнта. Брак комунікативних навичок не лише знижує ефективність професійного впливу, а й може спричинити непорозуміння або навіть погіршення психологічного стану клієнта. Таким чином, розвиток комунікативної компетентності є однією з пріоритетних складових у підготовці майбутніх фахівців психологічної галузі.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГІВ

2.1. Основні критерії та індикатори сформованості комунікативної компетентності у студентів психологічних спеціальностей

На основі теоретичного аналізу, здійсненого в попередньому розділі, сформувалося цілісне уявлення про професійну комунікативну компетентність майбутнього психолога як інтегральну особистісну характеристику. Вона забезпечує здатність фахівця ефективно виконувати професійні завдання, що виникають у реальних умовах практичної діяльності, спираючись на індивідуальний досвід, професійні знання, ціннісні орієнтири та особистісні особливості.

На думку Г. Кошонько та О. Лужецької, дана компетентність охоплює широкий спектр показників, що відображають рівень підготовленості до комунікативної взаємодії у професійному контексті. Серед них:

- спрямованість на спілкування як внутрішня потреба;
- цілеспрямованість комунікативної поведінки;
- відкритість і товариськість;
- легкість налагодження контакту, гнучкість у взаємодії;
- продуктивність спілкування через співпрацю;
- наявність професійного досвіду (знань, умінь, навичок);
- активність психічних процесів;
- особистісні якості;
- риси характеру;
- здатність до рефлексії, система ціннісних відносин;
- сформовані навички комунікації;
- мотиваційна сфера;

- емоційно-вольові характеристики;
- соціальні здібності;
- соціально-психологічні риси;
- володіння прийомами, способами та техніками взаємодії;
- дотримання соціокультурних норм [21, с. 108].

У свою чергу, М. Заушнікова пропонує дещо інший перелік показників сформованості комунікативної компетентності психолога, акцентуючи увагу на таких складових, як:

- знання з психології комунікації;
- позитивна професійна мотивація;
- рівень комунікабельності;
- уміння слухати та переконувати;
- ораторські навички;
- розуміння вербального й невербального спілкування;
- здатність до самоконтролю у комунікативних ситуаціях;
- складнощі у взаємодії з іншими [22, с. 3-4].

З огляду на специфіку предмета нашого дослідження, заслуговують на увагу й положення, сформульовані І. Когутом у контексті вивчення професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів. Науковець пропонує орієнтуватися на гуманістично-особистісну мету формування цієї компетентності та виокремлює три основні критерії її сформованості:

- перший критерій – мотиваційно-ціннісний, який визначає рівень професійно-соціальної спрямованості майбутнього вчителя у процесі комунікації;
- другий критерій – когнітивний, що характеризує професійно-методичний рівень обізнаності у сфері педагогічної взаємодії;
- третій критерій – діяльнісний, який фокусується на розвитку творчих професійних навичок у спілкуванні [23, с. 87].

У зв'язку з цим у таблиці 2.1 подано систематизацію критеріїв, показників та можливих методик для оцінки рівня сформованості професійно-педагогічної

комунікативної компетентності майбутніх фахівців

В таблиці 2.1.

Критеріальна структура сформованості професійно-педагогічної
комунікативної компетентності майбутнього вчителя (за І. Когутом)

Назва критерію	Показники	Використані методики для оцінки
Мотиваційно-ціннісний	– наявність мотивів та потреб у розвитку професійно-педагогічних комунікативних умінь; – наявність стійкого інтересу до педагогічної комунікації, стійкої потреби в систематичному спілкуванні з дітьми; – прагнення до самовдосконалення та підвищення власного рівня сформованості професійно-педагогічної комунікативної компетентності.	Тест для визначення потреби у спілкуванні (ПІС) (Ю. Орлов, В. Шкуркін, Л. Орлова); Самооцінка професійно-педагогічної мотивації (адаптовано Н. Фетискіним); Методика «Шкала оцінки потреби в досягненні» (Ю. Орлов); Спостереження.
Когнітивний	– знання структури комунікативного акту; – знання способів, методів і прийомів організації комунікативної педагогічної взаємодії; – знання морально-етичних норм і правил професійного спілкування; – знання стилів педагогічного спілкування.	Модульний контроль; Індивідуальні науково-дослідні завдання.
Діяльнісний	– здатність до вільного використання професійно-педагогічної лексики відповідно до конкретної ситуації; – уміння встановлювати та підтримувати необхідні контакти зі всіма суб'єктами навчально-виховного середовища, а також ініціювати та підтримувати процес педагогічного спілкування.	Методика комунікативної соціальної компетентності (КСК); Анкета «Як визначити стиль педагогічного спілкування?»; Діагностика домінантного стилю спілкування педагога; Метод експертних оцінок.

Джерело: складено автором за [23]

Інший підхід до визначення критеріїв сформованості комунікативної компетентності майбутніх психологів пропонує А. Шкурко у своїй дисертаційній роботі. На відміну від критеріальної моделі, запропонованої І. Когутом, структура, яку подає дослідниця, також є трикомпонентною, проте включає інші аспекти компетентності, специфічні саме для майбутніх фахівців у сфері

психології [14, с. 91].

Перший критерій – когнітивно-мовленнєвий – охоплює знання та мовленнєві навички, необхідні для здійснення ефективної професійної комунікації. До основних показників цього критерію авторка відносить:

1. Ступінь володіння загальнотеоретичними та професійними знаннями щодо форм, методів і засобів комунікації;

2. Рівень комунікативної мовленнєвої грамотності – знання норм мови, професійного лексикону, логічність, виразність і чистоту мовлення; уміння ефективно використовувати як вербальні, так і невербальні засоби взаємодії;

3. Усвідомлення механізмів соціальної перцепції – здатність правильно сприймати й оцінювати себе, інших людей та соціальні групи через механізми спостереження, атрибуції, ідентифікації, рефлексії; вміння застосовувати сучасні психологічні прийоми аналізу свого й чужого стану, а також використовувати методи професійного впливу [14, с. 93].

Другий критерій – інтерактивно-комунікативний – стосується особистісної налаштованості на комунікативну взаємодію в поєднанні з етичними й мотиваційними аспектами. Показники цього критерію включають:

1. Сформованість загальнолюдських цінностей та орієнтацію на професійну етичну взаємодію;

2. Мотивацію до постійного розвитку комунікативних умінь;

3. Здатність до рефлексії – вміння здійснювати самоконтроль і самокорекцію під час комунікації [14, с. 96].

Третій критерій – діяльнісно-перцептивний – відображає практичний аспект реалізації комунікативної компетентності у процесі професійної взаємодії. До його основних показників належать:

1. Рівень розвитку емпатійності – як здатності до емоційного розуміння й прийняття іншої людини, а також до самосприйняття в комунікативному процесі;

2. Уміння виявляти й аналізувати конфліктні ситуації, прогнозувати розвиток психологічних труднощів, оперативно реагувати на них і ефективно

планувати вирішення проблем клієнта;

3. Здатність застосовувати на практиці як загальнонаукові, так і спеціалізовані психологічні методи впливу, добирати відповідні інструменти взаємодії під час проходження професійної практики [14, с. 98].

Узагальнюючи попередні теоретичні положення, комунікативну компетентність психолога можна визначити як рівень сформованості професійного й особистісного досвіду взаємодії з іншими людьми – такого, що дозволяє фахівцю ефективно функціонувати як у професійному середовищі, так і в ширшому соціальному контексті, беручи до уваги індивідуальні особливості та соціальний статус особистості.

На нашу думку, зміст комунікативної компетентності психолога охоплює систему спеціальних умінь, навичок і особистісних якостей, які забезпечують ефективну професійну взаємодію. Насамперед, це здатність до аналізу ситуації спілкування, точного визначення її цілей, прогнозування результатів та усвідомленого вибору комунікативної стратегії відповідно до контексту взаємодії. Важливими є також уміння адаптувати стиль спілкування до індивідуальних особливостей партнера з урахуванням вікових, гендерних, соціокультурних, статусних і психологічних чинників.

До основних складових комунікативної компетентності варто віднести також уміння вести продуктивний діалог, конструктивну дискусію, досягати взаєморозуміння, переконувати та аргументувати свою точку зору. Психолог повинен володіти техніками психокорекційного мовленнєвого впливу, демонструвати емпатійне слухання, здатність до регулювання емоційної атмосфери спілкування, а також виявляти, інтерпретувати та конструктивно долати комунікативні суперечності та конфлікти.

Науковиця Г. Кошонько виділяє низку здібностей, які, на її думку, визначають рівень комунікативної компетентності, необхідної для успішної діяльності фахівця-психолога. Зокрема, йдеться про:

– уміння формулювати соціально-психологічний прогноз у межах конкретної комунікативної ситуації;

- здатність програмувати процес спілкування з урахуванням контексту та психологічних особливостей взаємодії;
- уміння керувати процесами комунікації з позиції психологічного впливу;
- здатність до побудови контактів на різній психологічній дистанції;
- гнучкість і відповідність обраних комунікативних позицій до конкретної ситуації взаємодії [21, с. 109].

Структурні компоненти, критерії та показники розвитку комунікаційних компетенції майбутнього психолога, їх взаємозв'язок представлено в табл. 2.2

Таблиця 2.2

Критерії та показники розвитку професійної комунікаційної
компетентності психолога (за А. Шкурко)

Компонент	Критерій	Показники
Соціально-вольовий	Інтерактивно-комунікативний	Рівень розвитку емпатії
	Діяльнісно-перцептивний	Здатність виявляти та аналізувати конфліктні ситуації та психологічні порушення
Інтегративно-діяльнісний	Діяльнісно-перцептивний	Рівень ефективності використання загальнолюдських та конкретно-наукових методів, прийомів, технологій впливу на клієнтів
	Інтерактивно-комунікативний	Рівень сформованості загальнолюдських цінностей
Когнітивно-мотиваційний	Когнітивно-мовленнєвий	Рівень володіння загальнопросвітницькими та професійними знаннями, методиками, методами, формами і засобами спілкування
	Інтерактивно-комунікативний	Рівень вмотивованості до вдосконалення комунікативної компетентності
	Когнітивно-мовленнєвий	Рівень комунікативно-мовленнєвої грамотності
	Когнітивно-мовленнєвий	Рівень знань механізмів соціальної перцепції
	Інтерактивно-комунікативний	Рівень вмотивованості Мов у психології
Комунікативно-рефлексивний	Інтерактивно-комунікативний	Здатність до здійснення рефлексії

Джерело: складено автором за [14]

У контексті вивчення психологічних чинників, що впливають на розвиток комунікативної компетентності майбутніх психологів у цифровому середовищі,

Т. Пономаренко на основі результатів емпіричного дослідження виокремила п'ять критеріїв сформованості професійної комунікативної компетентності в медійному просторі. До них належать:

1. Комунікативний критерій – охоплює рівень сформованості базових знань, умінь і навичок спілкування, які є необхідними для професійної взаємодії психолога;

2. Організаторський критерій – стосується здатності здійснювати управлінську й організаційну діяльність у межах комунікативної взаємодії в цифровому середовищі;

3. Технічний (ІК-компетентність) – пов'язаний із умінням користуватися інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ), що дають змогу психологу ефективно функціонувати в онлайн-просторі;

4. Маркетинговий критерій – відображає обізнаність у сфері SMM, що дозволяє реалізовувати професійну активність через медіаінструменти, просуваючи власну експертність та психологічні послуги;

5. Психологічний критерій – передбачає особисту готовність до професійної взаємодії в медійному середовищі, включаючи відсутність страхів, тривожності, упереджень чи негативного досвіду в комунікації онлайн [13, с. 119].

Зазначений підхід, запропонований Т. Пономаренко, на нашу думку, є цілком обґрунтованим та відповідає сучасному соціокультурному контексту, в якому відбувається стрімка цифровізація практично всіх сфер діяльності, включаючи сферу психологічної допомоги. Варто наголосити, що дослідниця розглядає розвиток комунікативної компетентності майбутніх психологів крізь призму медіакомпетентності, що значно розширює традиційне уявлення про професійні комунікативні навички.

Таким чином, ефективна діагностика рівня сформованості комунікативної компетентності у здобувачів вищої освіти спеціальності «Психологія» вимагає науково обґрунтованого підходу до розробки відповідних критеріїв і показників. Їх формування має спиратися як на теоретичні положення, так і на результати

практичних досліджень.

На основі визначених критеріїв стає можливим не лише об'єктивно оцінити рівень розвитку комунікативних навичок, а й спрогнозувати подальшу динаміку їх формування, своєчасно адаптувати зміст професійної підготовки, а також удосконалити методи й форми навчання, орієнтовані на розвиток ефективної психологічної комунікації.

2.2. Педагогічні умови, що сприяють формуванню професійно важливої комунікативної компетентності

У процесі професійної підготовки фахівця в галузі психології одним із пріоритетних напрямів є формування його професійної компетентності – інтегрованої системи знань, умінь і навичок, яка дозволяє ефективно виконувати фахові обов'язки відповідно до вимог сучасного суспільства. Особливе місце у цій структурі займає комунікативна складова, що є визначальною для забезпечення якісної взаємодії психолога з клієнтами, колегами, соціальним середовищем загалом.

Як свідчать сучасні підходи до визначення сутності професійної компетентності, її формування неможливе без розвитку здатності до емоційної чуйності, уміння розуміти стан іншої людини, налаштовуватися на її емоційний фон і формувати довірливу атмосферу у процесі комунікації [24]. Водночас важливо підкреслити, що комунікативна компетентність не формується стихійно, для її розвитку необхідне свідоме педагогічне втручання й створення відповідного освітнього середовища, орієнтованого на сучасні запити фахової діяльності психолога.

Таким чином, формування комунікативної складової професійної компетентності майбутніх психологів відбувається в чітко визначених освітньо-педагогічних умовах, які потребують теоретичного узагальнення та практичного осмислення.

Згідно з позицією В. Калініна, умови професійного становлення поділяються на чотири взаємопов'язані групи:

– нормативні – охоплюють готовність студента до професійної діяльності на змістовному та інформаційному рівнях, а також настанову на компетентну діяльність в умовах постійних змін, індивідуалізований підхід до здобуття знань;

– загальнопедагогічні – стосуються необхідності створення педагогічних умов для розвитку професійної компетентності, з урахуванням спеціалізації дисциплін, підвищення ролі міжпредметних зв'язків і стимулювання саморозвитку;

– професійно-педагогічні – включають компетентні дії викладача, відповідність методів та форм навчання вимогам професійної підготовки, встановлення емоційно позитивних і конструктивних відносин між усіма учасниками освітнього процесу;

– загальносоціальні – відображають потребу суспільства у висококваліфікованих фахівцях, здатних до ефективної комунікації в умовах змін і викликів [25].

У свою чергу, О. Волченко трактує педагогічні умови як зовнішні чинники, що безпосередньо впливають на якість особистісного розвитку студента. Науковиця акцентує увагу на таких умовах розвитку комунікативної компетентності:

1. створення навчального середовища, побудованого на засадах особистісно-орієнтованого й розвивального підходів;

2. формування тісних міжпредметних зв'язків між психолого-педагогічними, фундаментальними й професійно орієнтованими дисциплінами;

3. використання педагогічної діагностики як засобу ефективної взаємодії між студентами й викладачами, а також способу відстеження динаміки професійного становлення майбутніх психологів [4, с. 68].

Значущу позицію у розробці даної проблематики посідає також Р. Скірко, який у своїх працях вказує на доцільність використання організаційно-педагогічних умов. На думку дослідника, саме вони здатні забезпечити

ефективне формування мотиваційно-ціннісного, когнітивного й поведінкового компонентів професійної компетентності. Серед таких умов варто виокремити:

- підготовку освітнього середовища до впровадження моделей компетентнісного навчання;
- інтеграцію соціально значущих умінь, знань і навичок до змісту професійної освіти психолога;
- залучення здобувачів до практичної діяльності, орієнтованої на вирішення реальних соціальних завдань;
- організацію діагностичного супроводу професійного становлення студента упродовж усього періоду навчання [6, с. 99].

Отже, ефективне формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців у галузі психології є багатофакторним процесом, що потребує цілеспрямованої організації освітнього середовища з урахуванням нормативних вимог, специфіки дисциплінарного змісту, етичних та особистісних особливостей взаємодії учасників освітнього процесу.

У сучасних умовах глобалізаційних процесів та стрімкого розвитку цифрових технологій комунікативна компетентність розглядається як одна з основних характеристик професійної адаптивності молодого фахівця, зокрема й у сфері психології. В інформаційно-цифровому освітньому просторі вона виступає важливим інструментом не лише фахової реалізації, а й соціального самоздійснення майбутнього психолога.

На переконання професора Т. Бондаренко, цифровізація освіти кардинально змінила вимоги до підготовки фахівців, особливо у сферах, де особистісна взаємодія є центральною складовою професійної діяльності. Зокрема, дослідниця зазначає: «Розвиток цифрових технологій сьогодні привів до стрімкого кроку у підготовці фахівців різного напрямку, а особливо таких спеціалістів, як психологи. Такі фахівці сьогодні є надзвичайно затребуваними та цінними у період важкої воєнної ситуації в країні. Підготовка такого фахівця вимагає ретельного підходу та застосування інноваційних методів, адже необхідно діяти оперативно, індивідуально та професійно...» [27].

Інтеграція цифрових технологій у професійну освіту дозволяє майбутнім психологам не лише оволодівати новітніми інструментами комунікації, а й розвивати здатність до адаптації у змінених формах соціальної взаємодії. Такі можливості відкриває застосування мультимедійних та інтерактивних ресурсів, що сприяють моделюванню реалістичних комунікативних ситуацій і відпрацюванню реакцій у безпечному навчальному середовищі. Цей підхід відповідає тенденціям, описаним у праці колективу авторів, які стверджують, що в умовах цифрового освітнього середовища комунікативна компетентність виступає індикатором здатності особистості до ефективної соціальної адаптації, засвоєння нових ролей, взаємодії з різними інформаційними потоками, а також до змістовного педагогічного діалогу [29].

В освітньому процесі формування комунікативної компетентності значною мірою залежить від застосованих викладачем методів навчання, що мають не лише передавати знання, а й стимулювати розвиток професійно значущих комунікативних умінь. У цьому контексті особливу увагу заслуговує підхід Н. Кипиченко, яка пропонує багатокомпонентну систему методів, що активізують комунікативну діяльність здобувачів вищої освіти. До таких методів відносяться:

- словесні – бесіда, дискусія, диспут, дебати;
- практичні – кейс-метод, моделювання педагогічних ситуацій;
- проблемно-рефлексивні – полілог, навчальні проєкти, евристичні запитання, прогнозування;
- рефлексивні вправи – як форма глибокого усвідомлення власної комунікативної позиції;
- методичне портфоліо, групова оцінка та інші.

Окреме місце в системі підготовки майбутніх психологів, на думку дослідниці, займають комунікативні вправи, які вона визначає як сукупність дій, що багаторазово повторюються з метою засвоєння певного комунікативного вміння. Такі вправи повинні супроводжуватися свідомим аналізом і контролем результатів, що робить їх ефективним інструментом формування професійного

мовлення та соціальної взаємодії [9, с. 91].

Отже, впровадження цифрових засобів навчання, інтерактивних форм роботи, а також свідоме використання сучасних педагогічних методик у процесі підготовки майбутніх психологів є необхідною умовою розвитку їхньої комунікативної компетентності. В умовах суспільних трансформацій і зростання потреби в психологічній допомозі, ця компетенція стає не просто частиною фахових навичок, а інструментом особистісного та професійного виживання і розвитку.

Будь-які освітні методи, як класичні, систематизовані Н. Кипиченко, так і сучасні, зокрема цифрові й інтерактивні, які пропонує Т. Бондаренко, повинні застосовуватися на основі основних комунікативних принципів. Ці принципи розкривають сутність міжособистісної взаємодії та забезпечують її ефективність у професійному контексті. Науковці виокремлюють кілька універсальних засад, на яких повинна ґрунтуватися організація комунікативного процесу у професійній освіті:

- безперервність – комунікація відбувається постійно, оскільки кожен акт поведінки, жест або мовленнєва реакція несуть певне комунікативне повідомлення;

- цілеспрямованість – міжособистісне спілкування завжди орієнтоване на досягнення конкретних комунікативних або соціальних цілей;

- відносність – процес спілкування передбачає емоційні коливання, можливість ідентифікації чи домінування, що підкреслює динамічний і змінний характер взаємодії;

- мінливість – сприйняття та передача повідомлень (вербальних і невербальних) відрізняється залежно від ситуації, контексту й інтерпретації, що робить комунікацію адаптивною;

- етичність – кожна комунікативна дія відбувається в межах етичних норм, оскільки моральний вибір присутній у кожній міжособистісній взаємодії;

- культурна зумовленість – специфіка комунікації залежить від соціального статусу, етнічної приналежності, гендеру, релігійних переконань,

освітнього рівня тощо [29].

У цьому контексті формування цифрового освітнього середовища як інноваційної платформи розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів передбачає не лише оновлення змісту навчання, а й запровадження нових педагогічних форматів.

Зокрема, Т. Бондаренко запропонувала низку сучасних цифрових методів, спрямованих на розвиток професійної комунікативної компетентності у здобувачів освіти:

1. Віртуальні симуляції та рольові ігри – створення умов для безпечного відпрацювання комунікативних стратегій із віртуальними співрозмовниками, що дозволяє формувати навички адаптивної поведінки в складних ситуаціях.

2. Вебінари й онлайн-курси – інтерактивні освітні формати, які забезпечують доступ до сучасного досвіду фахівців, критичне осмислення власних комунікативних дій та розвиток дистанційної взаємодії.

3. Аналіз відеозаписів – інструмент самоспостереження, що дозволяє учаснику побачити власні помилки в комунікації, скоригувати поведінку та отримати конструктивний зворотний зв'язок у групі або з викладачем.

4. Інтерактивні чат-боти й застосування ШІ – можливість практикувати професійну комунікацію в автоматизованих середовищах, зокрема через моделювання ситуацій консультування, супроводу чи кризового втручання.

5. Гейміфікація – включення ігрових елементів у навчальний процес для підвищення мотивації, занурення в рольові сценарії, стимулювання саморозвитку й змагального інтересу в комунікативній діяльності.

6. Платформи для обміну знаннями – активне використання спеціалізованих онлайн-груп, форумів, професійних спільнот, де студенти-психологи можуть обговорювати досвід і розвивати навички дистанційного фахового спілкування.

7. Моделювання когнітивно-емоційних процесів – використання програмного забезпечення, яке дозволяє досліджувати невербальні прояви, аналізувати мову тіла, вираз обличчя або інтонацію з метою удосконалення

психологічної чутливості у спілкуванні [27].

У контексті цифрового освітнього простору наукову увагу заслуговує також авторська інноваційна модель онлайн-марафону, розроблена Т. Пономаренко. Ця форма є актуальною в умовах викликів сучасності – війни та постпандемічної кризи – і, на думку авторки, є ефективною психотехнологією розвитку професійних комунікативних умінь у майбутніх фахівців-психологів [13, с. 172].

Онлайн-марафон – це структурований ланцюг інтерактивних завдань, психологічних практик і рефлексивних вправ, що дозволяє за короткий час сформувані сталі моделі поведінки, нові когнітивні установки та розвинути комунікативні навички. Його особливістю є мотиваційно-підтримуючий супровід фахівця та атмосфера конструктивної конкуренції, як внутрішньої (з самим собою), так і між учасниками, що сприяє активному включенню в освітній процес і досягненню особистісних результатів [13, с. 173].

Таким чином, перехід до інтерактивної та технологічно підтриманої освіти відкриває нові можливості для розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів, забезпечуючи як гнучкість, так і персоналізацію освітніх траєкторій.

У практиці цифрової професійної діяльності майбутніх психологів онлайн-марафони розглядаються як ефективна форма організації психопросвітницької, консультативної, терапевтичної, а також маркетингової роботи. Цей формат також виявився перспективним засобом розвитку комунікативної компетентності студентів, які здобувають освіту за спеціальністю «Психологія». За характером проведення виділяють два основні типи онлайн-марафонів – індивідуальний та груповий, кожен із яких має свою специфіку.

Індивідуальні марафони реалізуються окремим фахівцем на його персональній сторінці в соціальній мережі, у спеціально створеній закритій спільноті або через комунікацію в месенджерах. Такий формат дозволяє проводити цілеспрямовану роботу з певною аудиторією. Наприклад, дитячий психолог може організувати в Instagram онлайн-марафон для батьків,

присвячений підготовці дітей до шкільного навчання. Цей формат особливо ефективний у контексті просвітницької діяльності та налагодження прямої взаємодії між психологом і клієнтом.

Групові онлайн-марафони мають більш складну організаційну структуру і зазвичай проводяться командою спеціалістів. Основну частину таких команд складають психологи, проте до участі можуть бути залучені також суміжні фахівці – логопеди, лікарі, дієтологи, фітнес-тренери, юристи – залежно від тематики марафону. Для реалізації подібних форматів використовуються спеціалізовані цифрові ресурси: окремі акаунти в соціальних мережах (наприклад, в Instagram), закриті групи або навіть професійні платформи типу GetCourse, які забезпечують багаторівневу організацію заходу, зокрема моніторинг участі, завантаження матеріалів, зворотний зв'язок тощо.

Як стверджують фахівці з психолого-педагогічної підготовки, а також практичні психологи, онлайн-марафони не лише сприяють популяризації психологічних знань і послуг, а й виступають дієвим засобом формування основних професійних умінь, зокрема комунікативних. Їх ефективність полягає в активному залученні учасників до взаємодії, необхідності вербального і невербального вираження думок, структурованості інформації, відпрацюванні зворотного зв'язку – усіх тих аспектів, що є складовими комунікативної компетентності. Саме завдяки цим характеристикам онлайн-марафон останніми роками здобув високу популярність як сучасна психотехнологія професійного розвитку фахівців психологічного профілю.

Узагальнена модель розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів, яка враховує потенціал онлайн-марафонів як інноваційного педагогічного інструменту, подана на рис. 2.1 і відображає комплексний підхід до формування професійних умінь у цифровому освітньому середовищі. Вона передбачає інтеграцію традиційних та сучасних технологій навчання, сприяє активному залученню здобувачів освіти до практико-орієнтованої діяльності, забезпечуючи ефективну взаємодію, рефлексію та розвиток комунікативної компетентності в умовах динамічного інформаційного простору.

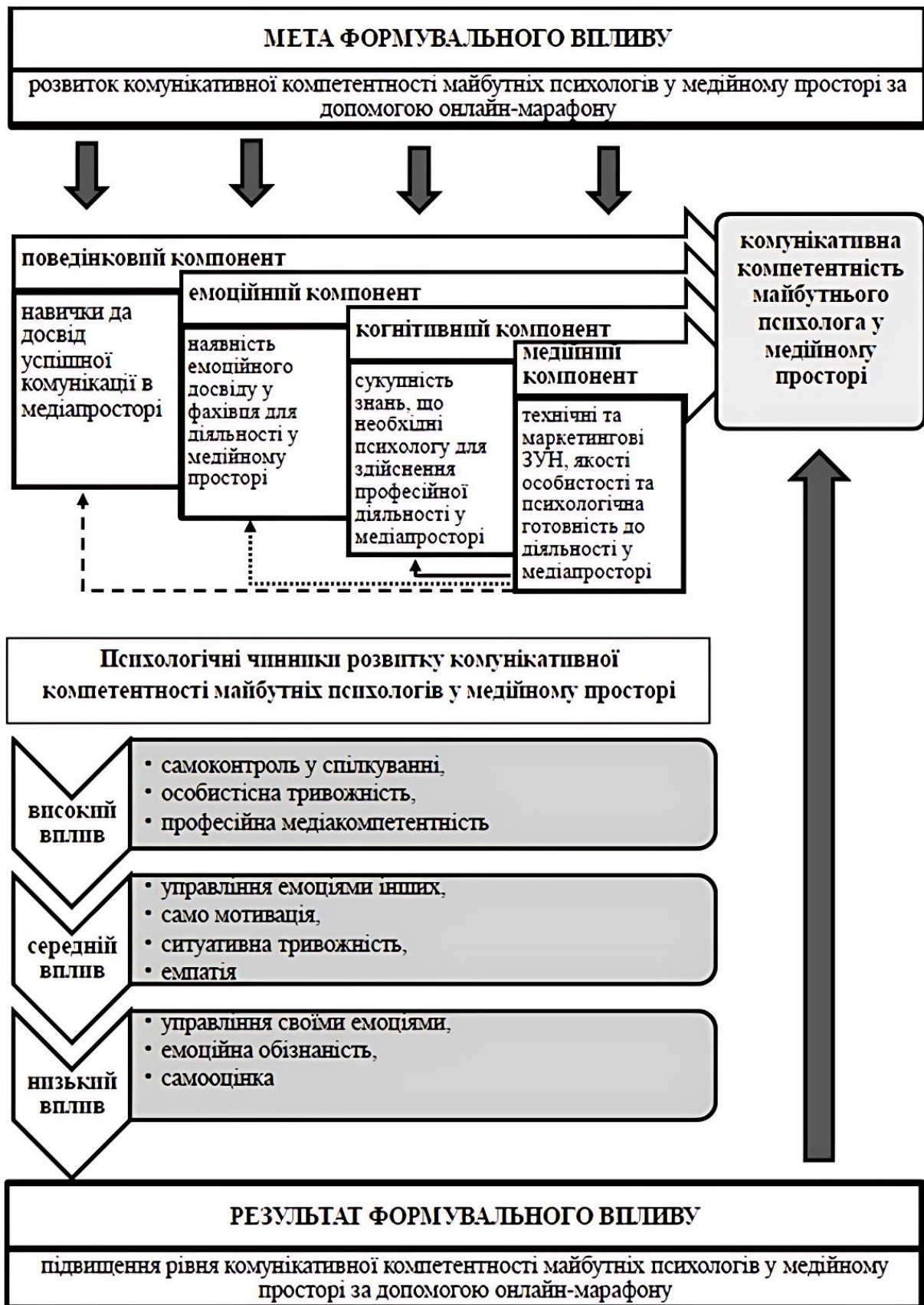

Рис. 2.1. Модель розвитку комунікативної компетенції майбутнього психолога

Джерело: складено автором самостійно

Узагальнюючи викладене, можемо зробити висновок, що ефективне формування комунікативної компетентності майбутніх психологів можливе лише за умови виваженого та системного поєднання традиційних педагогічних підходів і сучасних освітніх технологій. Раціональне інтегрування класичних методів навчання з інноваційними цифровими інструментами забезпечує не лише високий рівень професійної підготовки здобувачів освіти, а й формує у них здатність до продуктивної взаємодії, адаптації до змін і професійного саморозвитку.

Таким чином, комунікативна компетентність, сформована в умовах сучасного освітнього середовища, постає не просто елементом професійної підготовки, а стає фундаментом для подальшої ефективної діяльності фахівця у сфері психології.

РОЗДІЛ 3

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

З метою перевірки висунутої гіпотези та реалізації основної мети дослідження, нами було здійснено емпіричне дослідження, спрямоване на виявлення особливостей прояву психологічних чинників, що впливають на розвиток комунікативної компетентності майбутніх психологів. Дослідницька вибірка формувалась упродовж 2024-2025 та 2025-2026 навчальних років на базі Вінницького навчально-наукового інституту економіки Західноукраїнського національного університету. Участь у дослідженні взяли 30 студентів 2-3 курсів спеціальності «Психологія» освітнього рівня «бакалавр» денної форми навчання.

Для збирання та аналізу емпіричних даних ми використали науково обґрунтовані психодіагностичні методики, які відповідають дослідницьким завданням та дозволяють комплексно охарактеризувати рівень сформованості основних аспектів комунікативної компетентності.

Короткий опис застосованих методик:

1. Тест комунікативної соціальної компетентності Н. Фетіскіна. Цей інструмент дозволяє здійснити кількісну оцінку рівня соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців. Методика включає 100 тверджень, що спрямовані на діагностику здатності до ефективної міжособистісної та професійної взаємодії, соціальної адаптації, адекватного спілкування в різних умовах. Отримані дані дозволяють оцінити сформованість основних соціальних навичок, спрогнозувати рівень професійної адаптації студентів та ефективність їхньої взаємодії у майбутній діяльності.

2. Методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі (у модифікації Л. Н. Собчик). Ця методика застосовувалась для виявлення переважних стилів міжособистісної поведінки та особистісних орієнтацій у взаємодії. Діагностика проводилась за двома основними осями: домінування – підпорядкування та дружелюбність – ворожість. Результати дозволили класифікувати респондентів

за певними поведінковими типами (авторитарний, агресивний, підозріливий, альтруїстичний, дружелюбний тощо) та виявити особливості їх комунікативної взаємодії з оточенням.

3. Шкала емоційного відгуку (А. Меграбіан, Н. Епштейн). Метою використання цієї методики було дослідити рівень емоційної емпатії, тобто здатність емоційно відгукуватись на почуття і переживання інших людей. Методика дозволяє визначити схильність до емоційного «зараження», інтенсивність емоційного реагування, бажання надавати підтримку іншим, що є критично важливими якостями для психолога. Опитувальник складається з 33 пунктів із варіантами відповідей, типових для психодіагностичних досліджень.

4. Тест комунікативних умінь Л. Міхельсона. Цей опитувальник містить 27 змодельованих комунікативних ситуацій з п'ятьма варіантами поведінкових реакцій, які дозволяють виявити рівень розвитку комунікативної ефективності респондента. У відповідях ідентифікуються три основні типи комунікативної поведінки:

- компетентна (оптимальний партнерський стиль);
- залежна (пасивна, неініціативна поведінка);
- агресивна (напружена, конфліктогенна взаємодія).

Застосування цієї методики дозволило проаналізувати, наскільки студенти володіють навичками конструктивної комунікації, а також встановити їхню здатність орієнтуватися в складних комунікативних ситуаціях.

У процесі дослідження нами було проаналізовано комунікативні вміння студентів спеціальності «Психологія» 2-3 курсів на основі результатів тесту Л. Міхельсона, який дозволяє оцінити рівень розвитку комунікативної поведінки в типових міжособистісних ситуаціях. Розглянемо отримані результати за окремими шкалами тесту:

1. Уміння надавати і приймати знаки уваги (компліменти):
 - 20,7% респондентів виявили залежний стиль поведінки;
 - 72,7% респондентів продемонстрували компетентну комунікативну поведінку.

2. Реагування на справедливу критику:

- 6,6% – залежна поведінка;
- 75,7% – компетентна реакція;
- 17,7% – агресивна відповідь на конструктивну критику.

3. Реакція на несправедливу критику:

- Залежні реакції не виявлено;
- 77,2% – компетентна поведінка;
- 22,3% – агресивна відповідь.

4. Реагування на провокаційні дії співрозмовника:

- Залежні реакції відсутні;
- 82,3% – компетентна стратегія взаємодії;
- 17,7% – агресивні відповіді на провокації.

5. Уміння звертатися з проханням:

- 17,7% – залежні комунікативні стратегії;
- 75,7% – компетентна поведінка;
- 6,6% – агресивні реакції.

6. Уміння відмовити (сказати «ні»):

- 22,5% – залежні стратегії;
- 67,5% – компетентні відповіді;
- 10% – агресивна форма відмови.

7. Уміння висловлювати співчуття і підтримку:

- 27,4% – залежні реакції;
- 72,6% – компетентна поведінка.

Аналіз отриманих результатів свідчить, що більшість студентів 2-3 курсів спеціальності «Психологія» мають загалом сформовані комунікативні вміння, які відповідають компетентній моделі міжособистісної поведінки. Разом із тим, у частини учасників спостерігаються ознаки неадаптивних комунікативних стратегій. Зокрема, виявлено:

1) залежні реакції: орієнтація на зовнішнє схвалення, емоційна вразливість до критики, потреба в підтримці для самопідтвердження, демонстративні прояви

при вираженні співчуття або проханнях;

2) агресивні реакції: підвищена чутливість до критики (навіть справедливої), негативна емоційна реакція на компліменти чи прохання, схильність до конфліктного стилю відмови та відповідей на провокації.

Особливої уваги заслуговує тенденція до зниження кількості агресивних та залежних відповідей серед студентів 3 курсу, що свідчить про позитивну динаміку у розвитку комунікативної компетентності впродовж навчання. Це також підтверджує ефективність професійної підготовки в контексті формування комунікативної зрілості.

Таким чином, результати дослідження за методикою Л. Міхельсона дозволяють зробити висновок про необхідність подальшого вдосконалення професійної підготовки, з акцентом на розвиток навичок асертивної (впевненої, неагресивної) комунікації, уміння конструктивно взаємодіяти з партнерами, а також формування емоційної стабільності та емпатії як важливих складових професійного становлення майбутнього психолога.

На основі аналізу результатів, отриманих за допомогою опитувальника комунікативної соціальної компетентності Н. П. Фетіскіна, можна зробити висновок, що студенти другого курсу переважно демонструють риси життєрадісності, емоційної відкритості та комунікативної активності, але водночас відзначаються вищим рівнем залежності від групи, зниженим рівнем самоорганізації та низькою нормативністю поведінки, що може свідчити про ще не до кінця сформовану професійну саморегуляцію. У свою чергу, студенти третього курсу демонструють більш зрілу модель поведінки, що проявляється у серйозності, відповідальності, більшій автономії, а також вищому рівні організованості, що є позитивним показником професійного розвитку.

За результатами методики «Інтерперсональна діагностика» Т. Лірі (у модифікації Л. Собчик) встановлено, що серед обох курсів домінують конвенційний стиль взаємодії (висока нормативність, відповідальність, дотримання правил спілкування) та відповідально-великодушний стиль (доброзичливість, готовність підтримати, емоційна чутливість). У динаміці

навчання помітне зниження показників доміантних і агресивних стилів (незалежно-домінуючого, прямолінійно-агресивного) та залежно-підкореного стилю, що, вважаємо, відображає формування більш збалансованого і професійно спрямованого типу міжособистісної взаємодії у студентів старших курсів.

Результати, отримані на основі шкали емоційного відгуку А. Меграбіана та Н. Епштейна, засвідчили наступне:

- 51% респондентів мають високий рівень емпатії, що є позитивним фактором у контексті майбутньої психологічної практики;
- 23% студентів демонструють середній рівень емоційного відгуку, що може свідчити про потенціал до розвитку емпатичних навичок;
- 26% опитаних мають низький рівень емпатії, що вказує на потребу в цілеспрямованій корекції та розвитку цієї важливої складової професійної комунікативної компетентності.

Аналіз мотивації до міжособистісної взаємодії та рівня комунікабельності студентів також дав змогу виявити диференціацію за відповідним критерієм:

- 66% респондентів мають високий рівень комунікабельності, що свідчить про відкритість до соціальних контактів, легкість у встановленні взаємин і гнучкість у поведінці;
- 14% студентів продемонстрували середній рівень, що потребує подальшої стимуляції комунікативної активності;
- 20% респондентів виявили низький рівень комунікабельності, що може свідчити про утруднення в соціалізації, знижений рівень відкритості чи інші психологічні бар'єри у спілкуванні.

Загальний аналіз отриманих результатів дозволяє зробити висновок про взаємозв'язок між сформованістю емпатії, стилями міжособистісної взаємодії, мотиваційними установками на спілкування та рівнем комунікабельності, які у сукупності формують структуру професійної комунікативної компетентності майбутніх психологів.

Таким чином, емпіричні дані дозволяють зробити такі узагальнення:

1) у студентів 2-го курсу переважає емоційно-імпульсивна, залежна поведінка, менш структуроване комунікативне реагування;

2) студенти 3-го курсу демонструють ознаки більшої автономності, критичності, відповідальності у спілкуванні, що є показником позитивної професійної динаміки;

3) незважаючи на загалом достатній рівень розвитку комунікативної компетентності, частина студентів потребує додаткової уваги з боку викладачів, зокрема у напрямі розвитку емпатії, асертивності та конструктивних стратегій міжособистісної взаємодії.

Підсумовуючи, слід підкреслити, що результати емпіричного дослідження засвідчили наявність позитивної динаміки розвитку комунікативної компетентності у студентів-психологів, які брали участь у дослідженні. Ця динаміка простежується як у кількісних показниках (зростання рівнів компетентних реакцій, емпатії, комунікабельності), так і в якісних характеристиках – зниженні частоти агресивних або залежних комунікативних моделей, посиленні здатності до саморефлексії, міжособистісної підтримки, критичної оцінки взаємодії.

Такі тенденції є свідченням успішного особистісного та професійного зростання студентів, а також ефективності освітнього впливу, який забезпечується за рахунок фахово спрямованих дисциплін, міжпредметних інтеграцій, практичної підготовки та професійно-орієнтованих методик навчання. Зокрема, значну роль у розвитку комунікативної компетентності відіграє створення відповідного освітнього середовища, яке стимулює міжособистісну взаємодію, формує рефлексивні навички, розвиває мовленнєву культуру та здатність до емпатії.

Формування таких рис, як: здатність до емпатійного реагування та емоційного співпереживання; гнучкість комунікативної поведінки залежно від контексту взаємодії; нормативність, що проявляється у дотриманні етичних стандартів професійного спілкування; готовність до відкритого діалогу, що ґрунтується на взаємоповазі та довірі, є не лише характеристиками ефективного

спілкування, але й базовими елементами професійної ідентичності майбутнього психолога.

У сучасних умовах цифровізації, зростання соціального напруження та зростаючої потреби в психологічній допомозі, комунікативна компетентність набуває статусу основної професійної характеристики, від якої безпосередньо залежить якість психологічної підтримки, результативність консультивання та успішність реалізації фахових функцій у різних сферах діяльності.

Відтак, забезпечення умов для цілеспрямованого розвитку комунікативної компетентності у студентів – є не просто важливим, а необхідним завданням сучасної вищої психологічної освіти, що потребує системної реалізації як на рівні навчальних програм, так і в практико-орієнтованих формах підготовки фахівців.

ВИСНОВКИ

Проведене теоретико-емпіричне дослідження дозволило комплексно проаналізувати комунікативну компетентність майбутніх психологів як важливу складову їхньої професійної підготовки, а також виявити психологічні чинники, які впливають на її формування та розвиток в умовах сучасного інформаційно-цифрового освітнього середовища.

У результаті вивчення наукових джерел встановлено, що комунікативна компетентність є інтегральною особистісно-професійною характеристикою, яка включає знання, уміння, навички, особистісні якості, ціннісні орієнтири та установки, необхідні для ефективної взаємодії психолога з клієнтами, колегами, соціумом загалом. Комунікативна компетентність забезпечує якісне виконання професійних функцій, сприяє продуктивному міжособистісному спілкуванню, формуванню довіри, створенню умов для надання ефективної психологічної допомоги.

У дослідженні обґрунтовано структуру комунікативної компетентності майбутніх психологів, що включає низку ключових компонентів: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-процесуальний, рефлексивний, соціально-вольовий, комунікативно-рефлексивний тощо. Також вивчено сучасні підходи до визначення критеріїв і показників її сформованості (за І. Когутом, А. Шкурко, Т. Пономаренко), що дозволило побудувати цілісне бачення механізмів розвитку цієї компетентності в умовах професійної освіти.

Емпірична частина дослідження, проведена на базі Вінницького навчально-наукового інституту економіки ЗУНУ, засвідчила наявність позитивної динаміки розвитку комунікативної компетентності у студентів спеціальності «Психологія» 2-3 курсів. Було встановлено, що студенти демонструють загалом достатній рівень розвитку ключових комунікативних умінь (за методикою Л. Міхельсона), високий рівень емпатійності (за шкалою А. Меграбіана і Н. Епштейна), позитивну міжособистісну орієнтацію (за методикою Т. Лірі), достатню соціальну адаптивність та нормативність (за опитувальником

Н. Фетіскіна). У студентів третього курсу спостерігається вищий рівень сформованості таких якостей, як організованість, автономність, професійна рефлексія, здатність до конструктивної міжособистісної взаємодії.

Разом з тим було виявлено й низку труднощів, притаманних частині респондентів: наявність залежних або агресивних стратегій поведінки, труднощі у прийнятті критики, певна неготовність до конструктивної відмови чи проявів співчуття. Це вимагає подальшого вдосконалення змісту та форм підготовки майбутніх психологів у напрямку розвитку стійких, адаптивних комунікативних стратегій.

На основі результатів аналізу визначено умови, що сприяють формуванню комунікативної компетентності, серед яких: створення особистісно орієнтованого та розвивального освітнього середовища, впровадження інноваційних форм і методів навчання (зокрема, цифрових технологій), залучення студентів до практико-орієнтованої діяльності, реалізація психотехнологій (наприклад, онлайн-марафонів), системна педагогічна діагностика, емоційно підтримувальне навчальне середовище.

Особливу увагу в роботі приділено сучасним цифровим інструментам як факторам підвищення ефективності формування комунікативної компетентності. Доведено, що використання віртуальних симуляцій, вебінарів, гейміфікації, чат-ботів та інших засобів ІКТ сприяє розвитку гнучких, адаптивних і ціннісно орієнтованих комунікативних моделей поведінки майбутніх психологів.

Таким чином, за результатами дослідження зроблено наступні узагальнення:

1. Комунікативна компетентність є ключовим елементом професійної підготовки майбутніх психологів, що впливає на якість їхньої взаємодії з клієнтами та ефективність професійної діяльності загалом.

2. Її формування потребує поєднання традиційних (словесних, практичних) і сучасних (інтерактивних, цифрових, ігрових) методів навчання в умовах цілеспрямовано організованого освітнього середовища.

3. Результати емпіричного дослідження засвідчують поступове формування необхідних професійно-комунікативних якостей у студентів, проте вимагають подальшого вдосконалення освітнього процесу для подолання виявлених труднощів у сфері міжособистісної взаємодії.

4. Врахування психологічних чинників, індивідуально-типологічних особливостей студентів, розвиток рефлексивних умінь та емоційного інтелекту мають стати пріоритетом у професійній підготовці майбутніх фахівців з психології.

Отже, отримані результати є підґрунтям для подальших досліджень проблеми формування комунікативної компетентності в контексті цифровізації освіти, що дозволить підвищити якість професійної підготовки психологів відповідно до запитів сучасного суспільства.